

УДК: 94 (477): 329.7: 314. 743 «196/198»

В.Г. БОНДАРЕНКО

ВІЛЬНОКОЗАЦЬКИЙ РУХ В ЕМІГРАЦІЇ КІНЕЦЬ 60-Х-СЕРЕДИНА 80-Х РР. ХХ СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО»)**Бондаренко Володимир Григорович** – Запорізький національний університет, докторант, кандидат історичних наук

У статті, на основі матеріалів щоквартальника «Українське козацтво», досліджується діяльність Українського Вільного козацтва (УВК) у кінці 60-х-середині 80-х рр. ХХ ст. Аналізуються організаційна структура та законодавча база козацьких організацій в еміграції у США, Канаді, Європі та Австралії. Вивчається праця осередків УВК по збереженню національної ідентичності, військових традицій і виховання молоді у національно-патріотичному дусі.

Ключові слова: вільнокозацький рух, українська діаспора, еміграція, Українське Вільне козацтво.

В статье, на основе материалов квартальника «Украинское казачество», исследуется деятельность Украинского Вольного казачества (УВК) в конце 60-х-середине 80-х гг. ХХ ст. Анализируются организационная структура и законодательная база казачьих организаций в эмиграции в США, Канаде, Европе и Австралии. Изучается работа обществ УВК по сохранению национальной идентичности, военных традиций и воспитанию молодежи в национально-патриотическом духе.

Ключевые слова: вольнокозацьке движение, украинская диаспора, эмиграция, Украинское Вольное казачество.

In an article on the basis of Quarterly «The Ukrainian Cossacks,» examines the activities of Ukrainian Cossacks of the Free (UFC) in the late 60s to mid 80s of the XX century. We analyze the organizational structure and legal framework of Cossack organizations in exile in the United States, Canada, Europe and Australia. We study the work of societies UFC conservation of national identity, traditions and military training of youth in the national-patriotic.

Key words: Free Cossacks movement, the Ukrainian diaspora, exile, the Free Ukrainian Cossacks.

© В.Г. Бондаренко, 2012

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

20 років незалежності України показали необхідність розбудови громадянського суспільства, без якого неможливо побудувати сучасну демократичну державу. Діяльність різноманітних громадських організацій знайшла відображення у сучасній науковій та публіцистичній літературі. На жаль, існування і робота козацьких організацій у сучасній Україні не знайшли відповідного відображення. Про це свідчить відсутність як законодавчої бази, так і виробленої державної політики щодо козацького руху. Тому, на наш погляд, доцільним було б вивчити діяльність організацій Українського Вільного козацтва на еміграції в умовах його існування у демократичних країнах Північної Америки, Європи та Австралії. Це є актуальним ще й тому, що в умовах курсу на європейську інтеграцію стає питання, чи можливо поєднати традиційні риси українського козацтва з сучасним європейським досвідом? Тому, на наш погляд, і є актуальним дослідження цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Вільнокозацький рух в еміграції не знайшов достатнього висвітлення в історіографії. Представники вчених української діаспори не приділили уваги цьому явищу. Винятком є тільки оглядові статті самих учасників організацій

Вільного козацтва. Це розвідки Ю.Тамарського, І.Цапка, А.Кущинського [1-3]. Вони носять публіцистичний, а ненауковий характер. Після здобуття незалежності України історики почали досліджувати цей аспект проблеми. Розгортанню вільнокозацького руху у 20-х рр. ХХ ст. присвячені розвідки Т.Осташко [4-5]. Участь вільнокозацької еміграції у подіях Другої світової війни знайшла висвітлення в окремих сюжетах монографії А.Боляновського [6]. Тому, на наш погляд, аспект проблеми щодо вільнокозацької еміграції 1919-1945 рр. потребує подальшого дослідження.

Хронологічний період діяльності Українського Вільного козацтва на еміграції після Другої світової війни і до здобуття незалежності України у 1991 р. залишається зовсім недослідженим. Певні згадки є тільки у роботі В. Лободаєва [7]. Це пояснюється декількома чинниками. По-перше, в архівосховищах України відклалися незначна кількість документів присвячених цьому періоду. Навіть у фонді Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України – «Уряд Української Народної Республіки в екзилі» (ф. 5235) зберігається незначна кількість документів про УВК [8].

По-друге, з організаційно-фінансових питань історикам України важко відвідати архівосховища Канади, США і Австралії. По-третє, матеріали періодичної преси дозволяють краще зрозуміти інтелектуальну та емоційну природу діяльності представників вільнокозацького руху, їх ставлення до поточних подій, виявити різноманіття думок і поглядів на ту чи іншу проблему, хоча зрозуміло, що

ці публікації носять суб'єктивний і заангажований характер.

Мета дослідження. Виходячи з вищеподаного, метою статті є дослідити певні аспекти діяльності Українського Вільного козацтва після Другої світової війни. Завданнями роботи є дослідити діяльність Українського Вільного козацтва у кінці 60-х-середині 80-х рр. XX ст. Проаналізувати організаційну структуру і законодавчу базу козацьких організацій в еміграції у США, Канаді, Європі та Австралії. Вивчити працю осередків УВК по збереженню національної ідентичності, військових традицій і виховання молоді у національно-патріотичному дусі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Вільнокозацький рух на еміграції пройшов декілька етапів у своєму розвитку. Необхідно означити наступні етапи: 1919-1939 рр. – зародження вільнокозацького руху на еміграції, існування декількох організацій (Українське національне вільнокозацьке товариство, Українське національне козацьке товариство, Український національний козацький рух, які існували головним чином у Німеччині, Франції, Чехословацькій республіці, Болгарії та західноукраїнських землях; 1939-1945 рр. – організації Вільного козацтва продовжували свою діяльність як на окупованих територіях України, так і в європейських країнах окупованих нацистами, створювались формування Вільного козацтва на боці нацистської Німеччини; 1945-1952 рр. – відродження діяльності козацьких організацій у таборах переміщених осіб в Західній Німеччині, поступове перенесення центру руху до США і Канади; 1960-1991 рр. – поширення вільнокозацького руху в країнах Європи, Америки та Австралії, поступова зміна поколінь його учасників, набуття значного досвіду організаційної діяльності у демократичних країнах Європи і Америки.

На всіх етапах його діяльності важливе місце відводилося виданню офіційних органів Українського Вільного козацтва. У 1921-1922 рр. в м. Відні видавалася газета «Соборна Україна», а в 1923-1924 рр. у Мюнхені – «Український козак». Брак коштів і розколи у вільнокозацькому русі привели до згортання видання періодичних видань. Виходять тільки внутрішні неперіодичні бюлетені «Українське козацтво» [9]. Під час Другої світової війни Український національний козацький рух німецькою мовою видав бюлетень «Вільний козак» [10]. У таборах переміщених осіб з 1947 р. видавався неперіодичний часопис «Вільне козацтво» [11, с. 92-94].

Після перенесення центру діяльності Українського Вільного козацтва до Північної Америки постало питання про відновлення друку офіційного органу вільнокозацького руху. З 1964 р. в Чикаго почав виходити неперіодичний журнал «Українське козацтво». Пізніше з 1969 р. він став щоквартальником і видавався у Торонто. Головним редактором його був аж до початку 80-х рр. А.Кущинський, а потім його змінили Петро Коршун-Федоренко, Матвій Гута, Теодосій Волошин.

«Українське козацтво» було науково-популярним виданням. У ньому публікувалися статті з військово-політичної історії України, спогади, рецензії на наукові видання. Серед науковців на його шпальтах друкувалися Теодор Мацьків, Юрій Гасцький, Роман Климкевич. Активні члени редколегії – Михайло Петруняк, Павло Бабяк, Володимир Засадний, Євген Курилюк, Ніна Котис, Аріадна Шум, часто виступали як автори статей та інших матеріалів журналу [12, с. 493]. Регулярно щоквартальник видавався до 1982 р., були також спроби відновити його у 1985 р.

Для нашої теми найбільш цікавими є розпорядження, накази, інструкції керівництва Українського Вільного козацтва, різноманітні звернення та листи від Генеральної управи, канцелярії, окружних і паланкових отаманів. Значну кількість фактів подають повідомлення про життя станиць та куренів у різних країнах світу. Багато інформації міститься про спільні акції з іншими українськими організаціями та відвідування козацьких організацій почесними гостями. Таким чином, за допомогою щоквартальника «Українське козацтво» ми можемо вивчити організаційно-правову структуру та основні напрямки діяльності Українського Вільного козацтва означеного періоду.

Переходячи до висвітлення правового оформлення та організаційної структури УВК, необхідно зазначити, що її основи були затверджені у 1946-1948 рр. Президентом УНР в екзилі А. Лівичьким та Українською національною Радою. Відповідно до них, збиралася Велика Козацька Рада, яка обирала Президію на час Ради і постійну Генеральну Раду, а також Військового Отамана, Генерального Секретаря, Генерального Контролера, Генерального Суддю та на пропозицію Військового Отамана, Голову Генеральної Управи – заступника військового Отамана [13, арк. 2-8].

Останній раз Велика Козацька Рада у таборах переміщених осіб збиралася у 1947 р. Після перенесення центру вільнокозацького руху у Північну Америку вона також не збиралася, тобто протягом 20-ти років. Фактичне керівництво організаціями Вільного козацтва здійснював Наказний отаман І. Цапко, під час його хвороби у 1965-1966 рр. А. Кущинський, а після його смерті 10 вересня 1967 р. Наказний отаман В. Дяченко [11]. Велика Козацька Рада відбулася 20 травня 1968 р. шляхом кореспонденційного референдуму. На ній було представлено 35 осіб від центральних керівних органів управління організації та уповноважені делегати від козацтва всіх осередків УВК в США, Канаді, Англії, в Австралії, в Венесуелі й Бразилії. Був прийнятий звіт центральних органів управління за 20 років відколи не збиралася Рада, всі керівники подали у відставку.

Після довгої переписки і голосування листами 30 квітня 1969 р. був виданий обіжник № 7, яким затверджувались наступні рішення: Військовим Отаманом був обраний на 5 років Віктор Дяченко; Генеральним писарем – Антон Кущинський; Генеральним суддею – Іллариї Чеховський; Генеральним контролером – Павло Бабяк. Почесним отаманом УВК був обраний Павло Шандрук, а по-

чесними козаками – Олександр Новицький, Василь Лаба, Андрій Вовк, Олександр Загородський, Павло Шандрук. Були внесені зміни і до Статуту УВК [14].

26-го квітня 1971 р. помер військовий отаман УВК В. Дяченко і виникла необхідність скликання нової Великої Козацької Ради. Рада проходила шляхом кореспонденційного референдуму з 16 травня до 22 листопада 1971 р. Новим військовим отаманом на термін до 31 грудня 1973 р. був обраний Антін Кущинський, Генеральним писарем – Павло Бабяк, Генеральним контролером – Антон Артимович. Почесними козаками обрані діячі культури – професор В. Кубійович та відомий музикант-бандурист – В. Ємець [15].

Зміни у стані української еміграції та значне поширення вільнокозацького руху в світі змусили провести реформи в законодавчій базі і організаційній структурі УВК. Для цього була скликана Велика Козацька Рада, яка проходила кореспонденційним способом з 1 квітня 1973 до 25 квітня 1974 р. Були внесені зміни до Статуту, згідно з якими термін скликання Великої Козацької Ради був скорочений до трьох років. Термін дії органів управління і посадових осіб був також скорочений до трьох років. Назва найвищої посади УВК була змінена з «Військового Отамана» на «Кошового Отамана УВК». Первинні осередки організацій Вільного козацтва також змінили назву з «станіць» на «курені». Їхні керівники одержали назву «курінні отамани». Первинні організації раніше об'єднувалися в «область», Велика Козацька Рада змінила їх назву на «паланку». Відповідно їх очолили «паланкові отамани». Козацькі ранги у тому числі і генеральські, поверталися до системи Української Держави у 1918 р. «Генеральна Управа» одержала нову назву «Генеральна Булава». Кошовий Отаман одержав право призначати Генерального Писаря та редактора журналу «Українське козацтво».

Кошовим Отаманом на 1974-1976 рр. був обраний Антін Кущинський. Генеральним Суддею обрано – Володимира Мандичевського, а Генеральним Контролером – Миколу Юзефовича. Почесними Козаками – Олександра Оглобліна та Тимоша Олесіюка [16].

Згідно з внесеними змінами до Статуту чергова Велика Козацька Рада відбулася з 15 грудня 1976 р. по 31 березня 1977 рр. Відсутність фінансів не дозволила провести Раду іншим шляхом, крім пересилки питань та відповідей поштою. У ній брали участь 67 осіб з чотирьох континентів. Новим керівництвом УВК були обрані: Кошовий Отаман Петро Коршун-Федоренко, Генеральним Суддею – Ярослав Савка, а Генеральним Контролером – Іван Ільков. Почесним Козаком став відомий меценат – Каленик Лисюк [17].

Великі Козацькі Ради 1980-1983 рр. не внесли значних змін до Статуту УВК. З 1980 по 1983 рр. Кошовим Отаманом УВК був Михайло Ковальський. На Великій Козацькій Раді у 1983 р. було обрано керівництвом на чолі з Кошовим Отаманом Валентином Різником, Генеральним Суддею – Тодосієм Волошиним, Генеральним Контролером

– Миколою Топольницьким. У подальшому, як відомо видавництво «Українського козацтва» припинилося і подальші зміни у законодавчій базі і організаційній структурі, перелік виборних керівників, на жаль, відслідкувати неможливо [18].

Одним з головних напрямків діяльності УВК в еміграції було збереження військових традицій запорозького козацтва і українських збройних формувань першої половини ХХ ст. Військова символіка та її застосування займали важливе місце у заходах по збереженню традицій українського війська. Будь-яка військова частина бере початок з вручення військового прапора, а його втрата автоматично веде до розформування підрозділу. Тому не дивно, що виготовлення та посвята прапорів окремих станиць, а з 1974 р. куренів, займали велике значення у діяльності вільнокозацьких організацій. До того ж, це було важливим інформаційним приводом та важливою формою агітаційно-пропагандистської роботи.

У 1961 р. в Чикаго (США) була заснована фактично перша станиця у Північній Америці імені Івана Омеляновича-Павленка. 8 листопада 1964 р., у другу річницю смерті І. Омеляновича-Павленка, відбулася посвята прапора цієї станиці. Захід складався з трьох частин: посвята прапора у соборі Св. Володимира, урочистого бенкету та концерту. На бенкеті виступив з урочистим словом військовий отаман Іван Цапко. У концерті брали участь капела бандуристів Ліги Української православної молоді під керівництвом Петра Китастого, оркестр СУМА з Чикаго [19, с. 41].

Пізніше більшість прапорів для станиць куренів УВК виготовляв Ф. Баб'юк з Рочестер (США). Прапори мали дві сторони – одна жовто-блакитного, а інша – малинового. На малиновому тлі була зображена ікона Св. Покрови. Вперше такий прапор був висвячений 26 травня 1968 р. для станиці УВК № 5 ім. гетьмана Пилипа Орлика м. Валлей (Канада). Свято відбулося у день пам'яті загибелі С. Петлюри. Програма була аналогічна попередній. Посвята прапора у церкві Успіння Пресвятої Богородиці, концерт, виступи обласного отамана на Канаду П. Федоренка та його заступника М. Ковальського, а також представників духовенства – обласного капелана о. П. Блажука. Найбільш активні члени УВК були нагороджені козацьким хрестом, а чотовий В. Ткачук одержав хрест С. Петлюри [20].

1 грудня 1968 р. відбулося свято прапора у станиці № 7 імені Івана Богуна в Перті (Західна Австралія). Особливістю свята стало прийняття присяги прапора наступного змісту: «Прирікаю урочисто вірно стояти при національному козацькому прапорі, не сплямити його ніяким вчинком негідним українського Вільного козака і докласти всіх зусиль у праці над відзисканням української суверенної, соборної держави!» [21, с. 54]. Текст присяги склав доктор О. Менцінський. Особливістю було також те, що прапор висвятили представники православної та греко-католицької церкви. 22 жовтня 1972 р. був посвячений прапор в станиці № 24 ім. Великої Княгині України Св. Ольги (Карлсруе, Західна Німеччина). На ньому були присут-

ні не тільки українці, але й німці. Програма була подібною до попередніх, але значну увагу було приділено під час виступів історії українського козацтва [22]. Поступово більшість станиць і куренів УВК виготовили та посвятили свої прапори, а інші, які не змогли цього зробити, користувалися національними прапорами. Зберігалися вони згідно до інструкції в православних і греко-католицьких церквах та постійно використовувались під час різноманітних заходів, свят, церемоній.

Значну увагу осередки Вільного козацтва приділяли святкуванню різних козацьких та патріотичних свят і пам'ятних дат. 14 жовтня кожного року всі станиці УВК на чотирьох континентах відзначали день Св. Покрови як свято українського козацтва та Збройних сил України новітньої доби. Почесний отаман П. Шандрук та його наступники видавали до кожного свята звернення до всіх станиць УВК [23]. Наприклад, у 1972 р. свято Покрови відбулося у Ньюарку (США), Торонті (Канада), Чикаго (США), м. Єлизаветі (Південна Австралія). 29 жовтня 1972 р. у Ньюарку свято відбувалося під керівництвом почесного отамана УВК генерала П. Шандрука. У святі брали участь представники різноманітних комбатантських організацій. Вони вишикувалися перед генералом П. Шандруком, який провів їх огляд і привітав учасників. Потім у церкві вони спільно молилися за Україну. Пізніше відбулися урочистий обід та концерт [24]. У той же день станиця № 2 ім. Івана Омеляновича-Павленка та станиця № 19 ім. П. Скоропадського у Чикаго (США) після молебня провели урочистий обід на якому з доповіддю про свято Покрови виступив обласний отаман УВК М. Ф. Чопівський [25].

28-29 жовтня 1972 р. відбулося свято і в м. Єлизаветі (Південна Австралія). Під час зборів та обіду з промовою виступив курінний капелан о. Н. Плічковський. Потім проводилась церемонія нагородження Івана Ковалю козацьким лицарським хрестом з мечами і золотою гілочкою. Станиці було тільки 20 місяців, а тому не було прапора. За пропозицією Ф. Сліпченка почався збір коштів на придбання прапора і необхідна сума у 280 доларів була зібрана [26]. 14 жовтня того ж року відбулося свято Покрови і посвячення прапора у станиці № 11 ім. князя Ярослава Мудрого в Торонто (Канада). У заході брали участь 150 осіб. Урочисту молитву відслужили представники православної та греко-католицької церкви. Потім відбулись освячення і вручення прапора, концерт і вечір [27]. Таким чином, свято Покрови стало регулярним і відзначалося всіма станицями і куренями УВК у наступні роки.

З початку відродження організацій Вільного козацтва на початку 60-х рр. ХХ ст. у Північній Америці станиці (а потім курені) стали іменними. У назвах використовувалися як прізвиська відомих діячів української історії різних часів – князя Володимира, княгині Ольги, С.Петлюри, П.Скоропадського, Т.Чупринки, так і пам'ятні події української історії – 22 січня, 1 листопада. Це пояснювалося регіональними, політичними та історичними уподобаннями членів УВК. Вихідці з Наддніпрянської України використовували історичні

постаті Київської Русі, козащини, національно-визвольного руху 1917-1923 рр. Емігранти з західноукраїнських земель називали власні станиці на честь історичних постатей Галичини і Волині, діячів ОУН-УПА або військових формувань, які воювали на боці нацистської Німеччини.

У виховній і агітаційно-пропагандистській роботі використовувалися заходи з увічнення пам'яті людей на честь яких були названі станиці. 10 червня 1972 р. у Чикаго в залі Українського національного музею відбулися урочисті сходи, присвячені патрону станиці № 19 – П. Скоропадському. З привітальним словом виступив отаман станиці Іван Сарвадій. А. Кущинський зробив годинну доповідь на тему: «Вояцькі заслуги та лицарські чесноти Гетьмана Павла Скоропадського». Потім виступив обласний отаман на Захід США курінний Микола Феценко-Чопівський. Присутні підтримали доповідь і згадали про діяльність П.Скоропадського [28].

29 грудня 1974 р. курінь № 16 у Денвері США провів захід на честь свого патрона М. Омеляновича-Павленка. Відбулися панахида, а потім поминальний обід. На ньому виступив отаман п. Порж-Олексієнко з біографією відомого українського генерала. Доповідь про значення козацтва зробив доктор Іван Овечко [29]. 30 травня 1976 р., у 50-ті роковини смерті С. Петлюри, у м. Фініксі (США) відбулися пам'ятні заходи куреня УВК № 20 ім. Симона Петлюри. Після поминальної церковної служби митрополита А. Іллінського відбулося зібрання у будинку Союзу української молоді. Зі вступним словом виступив підполковник УВК К.Трежелель. Доповідь зробив ройовий УВК Ю. Іллінський. Відбувся концерт за участю декламаторів та хору [30].

Одним із напрямків діяльності УВК було виховання української молоді на теренах перебування діаспори. Для цього створювалися як окремі станиці, так і при вже існуючих проводилася виховна робота. 18 лютого 1973 р. у Чикаго була створена юнацька станиця УВК № 26 ім. о. Агапія Гончаренка. Ініціатором була молодь яку об'єднав священник Микола Литваківський. У 1917-1920 рр. він був активним учасником вільнокозацького руху в Україні. До Управи станиці на зборах були обрані: Отаман станиці Юрко Репа, його заступник Олександр Богдашевський, станична писарка Христина Попович, скарбник Роман Петрошук, організаційний референт Володимир Попович і станичний ревізор Степан Репа [31]. При багатьох станицях були створені юнацькі рої та чоти. Наприклад, при станиці № 6 ім. «22 Січня» обласний отаман УВК на Схід США сотник Богдан Дацківський створив юнацький рій юнаків УВК. До нього входили його сини Любомир, Марк Антоній і Корнелій. До рою входили ще кільканадцять юнаків. Вони брали участь у з'їздах та в інших заходах Вільного козацтва [32].

Активну участь Вільне козацтво брало і в загальних заходах української діаспори. 14 жовтня 1972 р. в м. Аделаїді (Австралія) відбулася демонстрація присвячена 40-річчю великого голоду в Україні. У ній брали участь 1000 осіб, серед органі-

зоторів були заступник отамана станиці УВК № 17 ім. генерала Тараса Чупринки хорунжий Михайло Добриденко та козак Іван Чумак. При посвяті пам'ятного хреста виступили представники австралійського федерального уряду та провінції Південна Австралія [33].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Підсумовуючи все сказане необхідно зазначити, що вільнокозацький рух поширився на чотири континенти і активно діяв наприкінці 60-х на початку 80-х рр. ХХ ст. Журнал «Українське козацтво» є цінним джерелом з аспектів проблеми законодавчого оформлення, організаційної структури,

напрямків діяльності та ідеології Українського Вільного козацтва.

Організації Вільного козацтва набули значний досвід у діяльності в умовах сучасного демократичного суспільства. Їх діяльність по збереженню українських військових традицій, вихованню молоді та збереженню національної ідентичності може бути використана у роботі сучасних козацьких організацій. На наш погляд, цей період в історії вільнокозацького руху потребує подальшого дослідження з використанням архівних матеріалів у зарубіжних архівосховищах, що дасть можливість більш об'єктивно висвітлити вільнокозацький рух тих часів у діаспорі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Тамарський Ю. Українське Вільне Козацтво / Ю. Тамарський // Вісті Комбатанта. – 1962. – № 1. – С. 28-31.
2. Цапко І. Роля Вільного Козацтва у визвольній боротьбі (З нагоди 50-річного Ювілею Українських Збройних Сил) / І. Цапко // Вісті Комбатанта. 1967. – № 5-6. – С. 19-25.
3. Кушинський А. Традиційна національна державницька сила (з нагоди 60 років існування УВК) / А. Кушинський // Українське козацтво. – 1977. – № 4. – С. 5-9.
4. Осташко Т. С. Політичні амбіції Івана Полтавця-Острияниці / Т. С. Осташко // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр.: Зб. наук. ст. / Відп. ред. В. Ф. Верстюк. Вип. 3. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 180 с. – С. 147-170.
5. Осташко Т. С. Український козацький рух в еміграції (1919-1939) / Т. С. Осташко // Український консерватизм і гетьманський рух: Історія. Ідеологія. Політика. – К., 2000. – Вип. 1. (Відп. ред. Ю. Терещенко та ін. / Вісник Київського лінгвістичного ун-ту, 2000. – Вип. 4. Серія: Історія. – С. 285-294.
6. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945) / А. Боляновський. – Львів, 2003. – 685 с.
7. Лободаєв В. М. Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр.: Наукове видання / В. М. Лободаєв. – Київ: Темпора, 2010. – 672 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 5235, оп. 1, т. 1, спр. 1284, арк. 1-40; оп. 1, т. 2, спр. 2079, арк. 1-67.
9. Там само, ф. 4465, оп. 1, спр. 142, арк. 1-5.
10. Там само, спр. 138, арк. 1-12; спр. 139, арк. 1-10.
11. Повідомлення Генеральної управи Українського Вільного козацтва (УВК) // Вісті Комбатанта. – 1970. – № 3-4. – С. 92-94.
12. Мицик Ю. А. Українське козацтво / Ю. А. Мицик // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.: Генеза. – 2002. – 567 с.
13. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, т. 1, спр. 1284, арк. 1-40.
14. Велика Козацька Рада // Українське козацтво. – 1969. – № 3-4. – С. 50-52.
15. Надзвичайна Велика Козацька Рада // Там само. – 1972. – № 1. – С. 43.
16. Велика Козацька Рада // Там само. – 1974. – № 3. – С. 4-7.
17. Велика Козацька Рада УВК р. 6. 1977-го // Там само. – 1977. – № 3. – С. 36-41.
18. Наказ № 6 // Там само. – 1983. – № 2. – С. 77-80.
19. Гайдук-Боберський В. Станиця УВК ім. генерал-бунчужного Івана Омеляновича-Павленка в Чикаго, США / Володимир Гайдук-Боберський // Там само. – 1968/1969. – № 2. – С. 39-43.
20. Ткачук В. Посвячення прапора / Василь Ткачук // Там само. – С. 43-45.
21. Менцінський О. Свято Покрови і свято зброї у Перті, Західна Австралія / Осип Менцінський // Там само. – 1969. – № 3/4. – С. 52-55.
22. П. Б. З діяльності станиці УВК ч. 24 ім. Великої Княгині України Св. Ольги (Карлсруе, Зах. Німеччина) / П. Б. // Там само. – 1973. – № 2. – С. 52-53.
23. Шандрук П. З нагоди свята Покрови в 1972 році / Павло Шандрук // Там само. – 1973. – № 1. – С. 39.
24. В. Д. Свято Покрови в Ньюарку / В. Д. // Там само. – С. 41-42.
25. Козацьке свято Покрови в Чикаго // Там само. – С. 42-43.
26. Плічковський Н. Свято Покрови в 17 станиці ім. ген. Хор. Т. Чупринки / Н. Плічковський // Там само. – С. 43-44.
27. Свято Покрови й посвячення козацького прапора // Там само. – С. 39-41.
28. Петруняк М. Станиця УВК № 19 вшанувала пам'ять свого патрона – першого військового отамана Гетьмана Павла Скоропадського / Михайло Петруняк // Там само. – 1972. – № 4. – С. 43-46.
29. Торський Т. Свято курення УВК № 16 в Денвері шт. Колорадо, США / Т. Торський // Там само. – 1975. – № 2. – С. 46-47.
30. Палій К. Курінь УВК № 20 достойно вшанував пам'ять свого патрона / К. Палій // Там само. – 1976. – № 4. – С. 57.
31. Репа Г. Перша юнацька станиця УВК / Григорій Репа // Там само. – 1973. – № 2. – С. 47-48.
32. І покажем, що ми браття козацького роду! // Там само. – 1974. – № 1. – С. 38.
33. Протимосковська демонстрація в Аделаїді (Австралія) // Там само. – 1973. – № 2. – С. 54.